

Gyász

*„Én szólok hozzátok! Én, ki megérdemelte sorsát.
Öröklött bűnöktől szennyezve, testemben a megindult Ige.
Jó Anyám, ragadj ki! Ments meg engem Apám!
Szórvatok, dobjatok könnyű anyaföldet!
Fiatok hánykódni miért is bagynátok?*

Ó jaj, miért? Ó jaj, miért?”

(Fehér Kálmán: Halott a Gangesz vizén)

Ott álltunk a csókai temető kápolnájában, még akkor is, ha tudjuk, hogy valójában az nem is az. Csak egy halottasház, ahonnan manapság a csókaiakat temetik. Te tudod, hogy azelőtt nem így volt. A halottasház az otthon volt, ahova a temetés előtt a Plébános úr, sietve, magába merülve vonult ki, már beöltözve. Ha őt láttuk végigmenni a Nagy utcán, tudtuk, hogy befejeződött egy élet, és azt is tudtuk, hogy amikor belép a halottasház kapuján, a sírás hangosabbá fog válni. Majd utána csak a Pataki bácsi kalapácsának hangja hallatszik, amivel a koporsóba verte a koporsósögeket. A parázsló tömjén füstjének illata selymes átlátszó ködöt fog képezni, amely nemcsak benn, hanem kinn is, mintegy körülkigyózva mindenkit, egybe fogja a legszűkebb hozzátartozókat, rokonokat, barátokat, szomszédokat és ismerősöket abban a megfoghatatlan, de annál inkább érzékelhető állapotban, amit gyásznak szoktunk nevezni.

Ott álltunk a hideg, zúzmarás, jeges január végi csókai délutánban, a befagyott Nagygödör partján, amely csak az ólomszürke eget tükrözte vissza. Ott álltunk többedmagunkkal mi, Nagy utcai gyerekek, mi, akik még maradtunk; Szűcs Öcsi, Ferike, a Balázsék unokája, Korponai Laci, Marcsi húgom, az új szomszédnak számító sógorunkkal meg azokkal, akiket már nem ismerünk, mert valakinek a gyerekei, vagy már unokái azoknak, akik már nincsenek közöttünk. A régvolt Nagy utca gyerekseregének még otthon lévő, vagy hazatért tagjai.

Azok, akiket már nagyfiúként oly sokszor szeretnél macerálni, mert a legnagyobb gyászban is az egykori nyarak és egykor volt telek emlékei to-

dultak az emlékezetbe. A talpamat szinte süti a hideg, de arra gondolok, hogy a nagyszülői ház kapujában állva, vagy az előtte lévő padon üldögélve megneszelem, hogy megjelentetek a Nagy Pistáék háza előtt ti, a nagyfiúk, akik már Zentára jártatok iskolába. Tehát még öt-hat ház, és ott is vagytok. Menekülni már nem érdemes, tehát el lehetett csípni az egyenes siskás szomszéd kislány grabancát, a kamaszos bosszút végre lehetett hajtani, magasba dobni, mint a kedvenc kosárlabdát, hogy az hangosan visítson. Mert liftezett a gyomra és szédült is, ahogy forgott a levegőben. De reggel iskolába menet is lehetett vele truccolni-mórikázni, váltig azt állítva, hogy a „nagyanyád nem jól mosdatott meg”. Mert „még mindig kormos a szemed” – állítottad Te, miközben az ideg-összeroppanás határán bizonygattam, hogy nincs igazad, mert igenis, engem a nagyanyám megmosdatott. A szemem pedig „kormos” volt, mert édesapámtól örököltem a sötét szemem, kormos még ma is, és én azon gondolkodom, hogy ezeket a kisgyerekekkel űzött mókákat most eltűrném. Mint ahogyan Szűcs Öcsi és Zoltán is eltűrné, hogy a góréjukban játszva megless bennünket és lecsapj ránk, odaosonva az udvarotokra néző végéhez, hallgatózz, és a kezeden fölhúzva magad ránk reccsenj: „Az anyátok mindenit, mit csináltok ti itt?” Az összegyűjtögetett kukoricaszemek, a kislábasok, az improvizált sparhelt, a madzagdarabok, a szalmaszálak és minden, amit játszásból összegyűjtöttünk, egy pillanat alatt felborul, és Te elégedetten elvonulsz, mert sikerült bennünket megijeszteni. Emlékszem, féltünk a nagyanyádtól is, aki a napos oldalon élt, az ő házát örökölted meg és újítottad fel magadnak. Ti Mamukának szólítottátok, mi meg Cseszkó néninek, aki velünk – a szomszéd gyerekekkel – állandóan pörölt. Pörölt, ha nagy volt a ricsaj, ha poroskodtunk a kociúton, ha nála aludtál és úgy gondolta, hogy felébresztünk. Emlékszem, már felnőtként, ha Mamukánál aludtál, tudtuk, gondod van. Olyan gondod, amellyel ha nem tudtál megbirkózni – annak oka mindig kiderült –, a Tanár néptársaddal beszélted meg, ahogy Simon Pista, Berkovits Gyurka és Te is, ti csókai tanítványok, édesapánkat hívtátok. Mert amikor benneteket tanított, az volt a szokás. A Tanár néptárssal mindent meg lehetett beszélni, csöndben, vitatkozva, néha hangosan is, de állandóan közösen, nyitott ajtók mellett. Mert ha jöttél vagy jöttemek, az nem látogatás volt és vendégség, annál sokkal több. A gond, az öröm, a jó és a rossz hír megtárgyalása, a személyes és a közösséget érintő is. A kultúra és az irodalom minden rezzenésére való odafigyelés, az építkező cselekvés lehetőségének keresése, a közösség, az irodalmunk sorának alakulása volt az, amiről végtelennek tűnő beszélgetések folytak, bárhol voltunk is, Csókán, Újvidéken, a Hvar szigeti Jelsán vagy Budapesten... Igen, Budapesten is. A Magyar Tudományos Akadémia Budára

néző egyik termében, ahova édesapám, a ti Tanár néptársatok székfoglaló előadása után ültünk le, barátainkkal, ismerőseinkkel, Veled és Sárival is, abban az aranyozott homályú teremben, ahol beszélgetve ünnepeltük a vajdasági magyar irodalmat és annak megálmodóját, Szenteleky Kornélt.

Egy szomszédi, baráti, tanítványi, testvéri szeretetgubanccá fejlődött viszony, ami nem egy pillanat műve volt, hanem a szülők és nagyszülők egy kettéosztott telekre építette házának és lakóinak, az egy faluba, egy utcába tartozók közösségtudatának hozadéka is. Az esküvők és lakodalmak, a születések és halálok szötte közösség és összetartozás. Az a közösség, amelyik felismerte a szülőfalunk fölötti eget, a szántókat és réteket, azoknak hangulatát, embereinek sorsát. Megsiratott minden költői fordulatba bújtatott bánatodat, minden panaszt, amelyik közül, talán az otthontól, a Csókától való távollét volt az, amelyik legjobban fájt. Amelytől életed egy pillanatában oly távol kerültél. Gyerekkorotok – gyerekkorunk Csókájától, a Csókától, ahova el lehetett menni, a megörökölt Mamuka házába. Behúzódni, és mint egy burokból, a behúzott függöny mögül kémlelni az egyre sivárabbá váló Nagy utcát és az egyre elidegenedő világot is, ahol egyre több ismeretlen jár-kel.

Hideg van, és mi ott állunk, várjuk, hogy befejeződjön a szertartás, és hogy valaki meghúzza a lélekharangot, amely – arra mifelénk – igazán a véget jelenti. A Plébános úr már régen nincs az élők sorában, ministránsaiból is kevés él még, és mi is megfogyatkoztunk, akik ismertünk Téged, Fehér Kálmánt, a molnár Fehér Kálmán fiát, Édesanyád fiát, akiért imádkat mondott, aki vár rád valahol fönna „Fekete-tó” partján.

Ott álltunk, és a ránk nehezedő felhős égből, talán költői lelked üzeneteként, a Halmok irányából felkerekedett szél a temető fáira tapadt zúzmarát – hópihék gyanánt – az emlékezőkre és gyászolókra sodorta. Aztán már csak a fagy szívta föld hangja hallatszott... versbe öntött könnyörgésed beteljesüléseként.